

TRAGOVIMA HRVATSKE KRŠĆANSKE TERMINOLOGIJE

(Dr. o. Jeronim Šetka, *Hrvatska kršćanska terminologija*, Split, 1976.)

Ante Augustin Akrap

U modernoj hrvatskoj leksikografiji pojavilo se nekoliko bez sumnje vrijednih djela, kao npr.: završetak velikog znanstvenog i izdavačkog pothvata *Rječnika hrvatskoga ili srpskog jezika* (izd. JAZU, Zagreb, 1800.—1975.); Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, u četiri sveska (izd. JAZU, Zagreb; prvi se svezak pojavio god. 1971. itd.); Rikard Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, na osam jezika, u dva sveska (izd. Matice hrv., Zagreb, 1969), itd. Među vrlo vrijedna ostvarenja hrvatske leksikografije sigurno možemo ubrojiti i *Hrvatsku kršćansku terminologiju* od prof. dra fra Jeronima Šetke, (izd. lista »Marija«, Split, 1976).

Hrvatska kršćanska terminologija od o. Šetke nije plod istraživanja ovih nekoliko posljednjih godina. Prvi dio terminologijske-trilogije *Hrvatski kršćanski termini grčkoga porijekla* tiskan je god. 1940., drugi *Hrvatski kršćanski termini latinskoga porijekla* god. 1964., treći *Hrvatski kršćanski termini slavenskoga porijekla* god. 1965. Budući da je iz dana u dan raslo zanimanje za ovo djelo, uspjelo je o. Jeronimu Šetki cijelu trilogiju usavršiti i obogatiti terminima novijeg podrijetla i izdati je u jednoj knjizi.

Već u prvom dijelu *Hrvatske kršćanske terminologije* autor je ukratko rekao o dosadašnjim rezultatima znanstvene obrade kršćanske terminologije ne samo u nas nego i u kršćanskom svijetu uopće.

Autor stavlja kao začetnika znanstvenog obrađivanja kršćanske terminologije Nijemca Raumera, pisca knjige *Die Einwirkung des Christentums auf die althochdeutsche Sprashe*, Stuttgart, 1845. Raumer govori o utjecaju kršćanstva i njegove kulture na stvaranje mnogobrojnih pojmova u njemačkom jeziku. God. 1848. izdao je u Moskvi F. Buslaev rad *O vlijanii christianstva na slavjanskij jezyk*. F. Miklošić u Spomenicima bečke akademije *Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften (Philosophisch-historische Classe) B. XXIV*, god. 1876. (točno pred sto godina!) izdaje raspravu *Die christliche Terminologie der slavischen Sprachen*. I Miklošić, kao i ostali, oslanja se na Raumera.

Znanstvenici u slavenskih naroda počinju se baviti ovom tematikom početkom 20. stoljeća. God. 1918. izdaje u Pragu A. Frinta knjižicu *Náboženské názvoslovi československé*. Poljak E. Klich objavio je god. 1927. knjigu *Polska terminologja chrześcijańska*. U njoj je obradio neprevedene termine stranog podrijetla.

Hrvatska kršćanska terminologija nije do pojave prve knjige terminologijske trilogije o. J. Šetke sustavno obrađivana. Ipak se mora odati priznanje učenicima Miklošiću, Jagiću i Skoku što su u znanstvenim

raspravama obradili dobar broj hrvatskih kršćanskih pojmova i tako otvorili put svestranijem i sustavnijem proučavanju.

Prije nego se sustavno osvrnem na Šetkinu *Hrvatsku kršćansku terminologiju*, upozorio bih na neke rezultate istraživanja dvaju autora — stranca J. Huizingu i njegovo djelo *Jesen srednjega vijeka* i našega E. Hercigonju i njegovu knjigu *Srednjovjekovna književnost*, Zagreb, 1975., druga knjiga u ediciji *Povijest hrvatske književnosti* — da bismo lakše shvatili cijeli sadržaj i značaj knjige dra Šetke.

Prvi, Huizinga, govori o općem utjecaju kršćanstva na sveukupni život europskog čovjeka, a drugi, Hercigonja, o počecima i dozrijevanju hrvatske srednjovjekovne književnosti koja je bitno prožeta kršćanskim sadržajem i mišlju.

Zašto ova digresija?

Nemoguće je shvatiti stvaranje i postojanje kršćanske terminologije, pa zato i hrvatske, ako ne opipamo religiozni puls europskog čovjeka, posebno onoga srednjovjekovnoga, kad se počinju stvarati nacionalne književnosti, pa se, dasljedno, tada stvara i najznačajniji dio termina u pojedinih kršćanskih naroda.

Za razumijevanje nastajanja kršćanskih termina neobično je važna ova tvrdnja: (U srednjem vijeku) »Sav je život bio tako prožet religijom da je prijetila opasnost da će se svakog časa izgubiti distanca između zemaljskih i svetih stvari.«¹

Ako je »život srednjovjekovnog kršćanstva u svim svojim odnosima prožet, pa čak i posve zasićen religioznim predodžbama«,² neizbježan je posljedak da će i teme koje ne ulaze u sastavni dio kršćanske teološke znanosti i religioznosti srednjovjekovni kršćanin izražavati i predočavati religijskim predodžbama i religijskim rječnikom. Često je ovakav usus prijetio i profanacijom kršćanskih svetinja: »Kao pandan vjerskoj simbolici koja sve zemaljske stvari i zemaljsko zbivanje tumači kao simbol i prefiguraciju božanskog, nalazimo obrnuto iskazivanje poštovanja vladarima prevedeno u religiozne metafore. Čim bi srednjovjekovnog čovjeka obuzelo strahopoštovanje prema zemaljskom veličanstvu, odmah bi se počeo služiti svetim liturgijskim jezikom kao izražajnim sredstvom svoga osjećaja. Kraljevski sluge petnaestog stoljeća ne plaše se u tom pogledu nikakve profanacije. (...) Molinet (posvećuje) svoj vijenac od cvijeća Mariji Burgundskoj kao dostojnoj slici i prilici Bogorodice, 'bez obzira na djevičanstvo'.«³

Nije bilo područja ljudskog djelovanja koje bi se moglo nazvati izrazito svjetovnim. »Očigledna neodjeljivost vjerske i svjetovne sfere očitovala se najživlje u opće poznatoj činjenici da se svjetovna melodija mogla uvijek u neizmijenjenom obliku koristiti za crkveno pjevanje i obrnuto. Guillaume Dufay komponirao je svoje mise na teme svjetovnih pjesama,

¹ Johan Huizinga, *Jesen srednjega vijeka*, Matica hrvatska, Zagreb, 1964, str. 157.

² Nav. dj., str. 152.

³ Nav. dj., str. 158.—159.

na primjer na 'Tant je me déduis', 'Se la face ay pale', 'L'omme armé' (Koliko se naslađujem, Ako mi je lice blijedo, Oboružani čovjek). Religiozno i profano izražavanje neprestano se smjenjuju. Bez ikakva se pre-mišljanja pozajmljuju termini službe Božje za zemaljske stvari, i obru-
nuto.«⁴

Još jače nego što je to bio slučaj kod zapadnoeuropskih naroda bila je hrvatska kultura, pismenost, znanost i umjetnost, sadržajno upućena na crkvenu tematiku i na crkvene ljude i njima bliske kršćanske intelektualce stvaraoce te kulture.

Od prvog napisanog slova na hrvatskom, točnije rečeno: od prvog pisa-nog spomenika na hrvatskom jeziku (*Bašćanska ploča*, god. 1100.) pa sve tamo do pojave Hanibala Lucića, u drugoj polovici 15. stoljeća, nije bilo gotovo ni jednog pisanog teksta koji bi se mogao nazvati čisto svjetovnim. Od 16. st. pa sve do Preporoda, tj. do 30-tih godina 19. sto-ljeća pisci se bave i religioznom i svjetovnom tematikom. Cijelo to vremenski dugo razdoblje neobično je važno i za stvaranje hrvatske kršćanske terminologije. Ako je vjerovati nekim zapisima — »Prvo Naumovo žitije iz 1. polovine 10. stoljeća npr. govori o putovanju morem Metodija i Nauma na povratku iz Rima do Ilirika otkuda, propovijeda-jući pravoslavlje, nastavljaju putovanje kopnom do Bugarske. Drugo Naumovo žitije priča o tome kako su Naum, Konstantin i Metodije pro-lazili po misijskoj i dalmatinskoj zemlji kao misionari. Dodatak iz 11. stoljeća polemičkom salzburškom spisu protiv Metodija i slavenskog bogoslužja *De conversio Bagoariorum et Carantanorum* slično spominje Metodijev dolazak u Panoniju iz Dalmacije i Istre«⁵ — tada se mora pretpostaviti da su se već sv. braća Ćiril i Metod, organizirajući bogo-služje i vjersku pouku na slavenskom jeziku, morali boriti s iznalaže-njem i stvaranjem pojmova kojima bi mogli izraziti i prenijeti Hrva-tima kršćansku misao spasenja. Uzevši u obzir i povijesni podatak koji nam bilježi da su Zadrani god. 1177. dočekali papu Aleksandra III. i pratili ga do katedrale Sv. Anastazije »*cum immensibus laudibus et canticis altisona resonantibus in eorum sclavica lingua*«, zaključujemo da se u Hrvata, što je velika iznimka, bogoslužilo dvojezično, odnosno trojezično: na latinskom, staroslavenskom i hrvatskom narodnom. U isto su vrijeme nastajali i razvijali se i ulazili u hrvatski jezik kršćanski termini na latinskom (kao »legalnom«), staroslavenskom (kao »spornom«) i hrvatskom (kao »privatnom«) jeziku.

Glagoljica kao pismo, staroslavenski kao jezik bogoslužja i hrvatski narodni jezik, uključen u bogoslužje barem djelomično, odigrali su kroz duga stoljeća nezamjenjivu ulogu. Latinski kao jezik bogoslužja u Rim-skoj crkvi nije bez razloga u nekim hrvatskim krajevima suzbijen da bi bio nadoknađen staroslavenskim, koji je u nekim stoljećima zvučio kao hrvatska katolička jezična shizma. Radilo se o nečemu jačem: »Glagol-jaštvo u atmosferi rastućih pritisaka na naš nacionalni integritet i egzistenciju sve više postaje okosnicom jednog latentnog duhovnog otpo-

⁴ Nav. dj., str. 158.

⁵ Eduard Hercigonja, *Srednjovjekovna književnost*; edicija: *Povijest hrvatske književnosti*, sv. 2., Liber i Mladost, Zagreb, 1975, str. 15.

ra koji, kao obrambena reakcija, instinktivno nalazi naj snažnije sredstvo tog otpora u jeziku: u upornom čuvanju tradicija crkvenoslavenske riječi u obredu i uvođenju narodnog jezika, čakavštine i kajkavštine, u skromnu pismenost i književnost glagoljaškog kulturnog kruga.«⁶

Hrvatsko svećenstvo, obrazovano u klasičnoj kulturi i služeći se latinskim jezikom, bez sumnje je pridonijelo da velik broj pojmova iz latinskog i grčkog jezika dobije svoje mjesto u hrvatskoj kršćanskoj i svjetovnoj terminologiji. Bili bismo, međutim, na krivu putu kad bismo zanemarili udio i glagoljaškog svećenstva u stvaranju hrv. kršćanske terminologije. »Zadivljujuća je energija kojom je, u stoljetnom kontinuitetu od moravskog razdoblja do enciklike *Grande munus* Leona XIII iz godine 1880, glagoljaštvo (doduše ne uvijek ilegalno, no najčešće samo trpljeno i onemogućavano kao nešto manje vrijedno) sačuvalo nepomućenu i cjelovitu svijest o sebi, svojoj ulozi i pravu 'slovinstva' na svoj liturgički jezik...«⁷ i, prema tome, na hrvatsku kršćansku terminologiju. Da je stvaranje hrvatske kršć. terminologije već od 9. stoljeća pa, gotovo, sve do danas bilo usko povezano i uz onaj dio klera koji nije latinski bogoslužio, pokazuju nam i najnovija znanstvena istraživanja i zaključivanja koja bacaju sasvim novo svjetlo na obrazovanje i ulogu »oporbene« glagoljaške hrvatske Crkve: »Naša dosadašnja znanstvena literatura, naime, hrvatskoglagoljsku književnu produkciju srednjega vijeka neosnovano kvalificira kao djelo siromašnih i zaostalih seoskih duhovnika koji kao 'priprosti službenici crkve' nisu mogli podnositi konkurenciju obrazovanog i bogatog gradskog latinskog klera i njegova sjajnog obreda. Kada se, međutim, realno ocijene podaci o mogućnosti i načinima odgoja i obrazovanja glagoljaškog svećeničkog pomlatka (žakana), onda se posve određeno mora zaključiti da je — bilo u okviru samostanskih ili kaptolskih katedralnih škola, bilo obukom uz glagoljaške kapitule i bratovštine ili pak individualnom obukom uz starije svećenike (najčešće) — u glagoljaškom kulturnom krugu sustavno posvećivana pažnja njegovanju tradicionalne glagoljske pismenosti i književnosti, crkvenoslavenskog jezika te osnovnih teoloških i općih srednjovjekovnih znanja potrebnih budućem duhovniku. Glagoljaški neliturgički zbornici 14.—16. st. najrječitiji su svjedoci tih nastojanja glagoljaškog klera da se — i u teškim uvjetima života na ovim našim prostorima — sačuva ne samo kontinuitet tradicije crkvenoslavenskog jezika i glagoljske knjige već i da se u odgoj i obrazovanje pomlatka, pored arhaičnih, tradicijom posvećenih crkvenoslavenskih tekstova, uključe u književni repertorij i teološki, religiozno- i svjetovnodidaktički, pripovjedni, moralizatorski i propovjedni spisi nastali na Zapadu...«⁸

Daleko bi nas odvelo raspravljanje o tome tko je sve pridonio da se ovako bogato razvije kršćanska terminologija u okviru hrvatske leksikografije, ali ipak treba imati na pameti da je ovom razvitku pridonio sveukupni život hrvatskog vjernika uopće, a ne samo stručna teološka znanost. Zato možemo kazati da je u knjizi *Hrvatska kršćanska terminologija* od prof. J. Šetke uvršteno gotovo sve čime se Katolička crkva

⁶ Nav. dj., str. 21.

⁷ Nav. dj., str. 25.

⁸ Nav. dj., str. 25.

u hrvatskom narodu kroz duga stoljeća služila da bi riječju širila i sačuvala Kristovu nauku.

Znanstveni raspored pisanja Šetkine *Terminologije* tradicionalan je. Pisac prije nizanja leksičke građe daje uvod u *Terminologiju*. Stručni je uvod za ovakvu vrstu knjige nužno potreban. On je napisan sustavno, vrlo jasno; gotovo tako da je razumljiv i najobičnijem čovjeku. Ističem sustavnu raščlambu *Uvoda*: 1) *Pojava kršćanstva*, 2) *Pokrštenje Hrvata*, 3) *Izvori hrvatske kršćanske terminologije*, 4) *Zanimljive pojave*, 5) *Metoda obrade*.

U uvodnom dijelu *Pojava kršćanstva* pisac ističe da je u stvaranju kršćanske terminologije važno: Na koji način narod prima kršćanstvo? Otkuda dolaze vjerovjesnici? Koji je njihov materinski jezik?

Pod naslovom *Pokrštenje Hrvata* o. Šetka ističe da je slučaj pokrštenja Hrvata »možda jedinstven među ostalim kršćanskim narodima«; Hrvati su, naime, kršćanstvo primili odmah nakon doseljenja u novu domovinu, a primili su ga bez ikakva odupiranja. Na ovu činjenicu mnogo je utjecalo što su naši pređi došli na već kristijanizirano područje. Da su kršćanstvo odmah prihvatili, dokazuje činjenica što je u nas ostalo vrlo malo tragova iz mitologijskog doba. Autor *Terminologije* navodi mišljenje i P. Skoka u potvrdu ovom zaključku. Skok je mišljenja da i sami hrvatski, a i ostalih južnih Slavena, kršćanski termini dokazuju da smo kršćanstvo primili bez protivljenja (izuzetak su Neretvani). »Južnim je Slavenima svećenik — otac (v. pop), crkva — kuća Gospodnja (v. crkva); dok je sjevernim Slavenima svećenik kao knez (poljski ksiądz), crkva — utvrda (castellum, poljski kosciól).«

U najvažnijem dijelu *Uvoda Izvori hrvatske kršćanske terminologije* autor polazi od prvih izvora kršćanske terminologije uopće, koji su ujedno prvi izvori hrvatske kršćanske terminologije, a to su knjige Sv. pisma. Posebno je značajan za kršč. terminologiju Isusov materinski jezik — aramejski. Aramejskim su se jezikom, međutim, apostoli mogli služiti u propovijedanju Radosne vijesti dok su bili među Židovima, a izvan granica židovstva grčkim jezikom, koji se smatrao u tadašnjem rimskom carstvu jezikom obrazovanih ljudi, jezikom znanosti i književnosti. Na grčkom su napisane knjige Sv. pisma Novog zavjeta, a teolozi u prvim stoljećima na njemu pišu teološka djela.

Kad Hrvati dođoše u današnju postojbinu, naišli su na rimsko-grčku kulturu, ali grčko-bizantijski utjecaj bio je jači. »Rimski imperij ne predstavlja Rim nego Bizant«, pa tako i Hrvati dolaze pod utjecaj Bizanta. Ipak na stvaranje hrv. kršč. terminologije grčki jezik nema mnogo direktnog utjecaja. Misionari i jezik bogoslužja bili su latinski, a ne grčki. Grčke su nam riječi došle preko latinskog. I latinski je jezik mnogo utjecao na stvaranje hrv. kršč. terminologije. Hrvati primaju kršćanstvo od latinskih misionara. Uza sve to što su se misionari trudili da navješćuju Hrvatima Krista na hrvatskom jeziku, ipak nisu mogli u tom slavenskom jeziku naći riječi za sve kršćanske pojmove pa zato za neke neprevedive pojmove ostavljaju latinsku riječ.

Važnu je ulogu odigrala, bez sumnje, svakidašnja upotreba latinskog jezika u životu svećenstva starih gradova: Akvileje, Salone, Siska i

Sirmija, iz kojih su u početku dolazili misionari i pokrštavali Hrvate. Osim toga, latinski je morao mnogo utjecati na razvoj hrv. kršć. terminologije jer je to bio u Hrvatskoj, kroz dugi niz stoljeća, jezik diplomacije, znanosti pa čak i mnogih književnih djela. Pri preuzimanju kršć. pojmova iz latinskog jezika sudjelovali su ne samo kulturni krugovi nego i obični vjernici.

Latinski je utjecao na stvaranje hrv. kršć. terminologije i posredno, tj. preko talijanskog, koji vuče podrijetlo od latinskog jezika.

U hrvatskoj kršć. terminologiji ima tragova i drugih jezičnih skupina. Tako su naši susjedi Mađžari primili od Hrvata priličan broj kršć. termina, ali su i Hrvati primili od Mađžara. Kroz niz stoljeća Hrvati su bili u uskoj vezi s Germanima pa je tako njemački kulturni utjecaj ostavio dosta tragova i u našem leksičkom fondu. Zanimljivo je da je i turska vladavina, premda kršćanstvu neprijateljska, ostavila tragova u hrv. kršć. terminologiji.

Slavenski jezik kojim su govorili Hrvati kad su primali kršćanstvo ne samo da je primio mnoge kršćanske pojmove stranog podrijetla, nego je i pokrštavao mnoge svoje, nazovimo ih, poganske riječi. Veliku je ulogu odigrao, kako smo već vidjeli, staroslavenski jezik. »Staroslavenska kršćanska terminologija sastoji se«, kaže autor *Terminologije*, »od dva elementa. U njoj su ponajprije termini koje su Sv. Braća našla u okolici Soluna među slavenskim kršćanima, koje su grčki misionari priveli na kršćansku vjeru. U njoj se zatim nalaze kršćanski izrazi koje su Sv. Braća našla u Moravskoj i Panoniji, među kršćanima koje su već prije k vjeri priveli njemački ili latinski misionari. U jednoj i u drugoj skupini bilo je termina grčkog i latinskog porijekla, pa je onda više takvih izraza staroslavenski jezik prenio i k nama Hrvatima...«

Staroslavenski, međutim, nije nam samo prenosio grčke i latinske pojmove, nego je hrvatsku kršć. terminologiju obogatio velikim brojem pojmova iz svoga jezičnog fonda. Jedino je poteškoća u tome što nije lako odrediti koji termini u našoj terminologiji vuku podrijetlo iz staroslavenskog jezika.

U dijelu *Uvoda Zanimljive pojave* pisac iznosi zanimljivu činjenicu: za najveći broj termina stranog podrijetla imamo odgovarajuće termine u hrvatskom jeziku, ali je vrlo čest slučaj da za jedan strani pojam, koji je usvojen u hrv. kršć. terminologiji, imamo u hrvatskom jeziku više odgovarajućih termina, kao npr. korporal — tjelesnik, prostirka, ubrusac, itd.

Među zanimljivosti razvoja hrv. kršć. terminologije pisac ubraja i pojavu da su se neki termini potpuno ustalili, kao: Bog, duša, ispovijed, itd., a neki su iščezli, kao npr.: čudorednica, djeloispravan, djeloredan... Neki imaju samo crkveno značenje: blagoslov, blažen, raj, adoracija, hostija, itd., a neki uz crkveno imaju i profano značenje: država, ključ, namjesnik...

U odjeljku *Metoda obrade* autor *Terminologije* izlaže način obrade svoga djela. On je, ističe, u *Terminologiju* uvrstio sve hrvatske kršć. termine do kojih je mogao doći, od najstarijih vremena do danas. Upo-

trijebio je izvore iz različitih razdoblja i iz svih pokrajina gdje žive Hrvati. U hrv. kršć. terminologiju unosi ne samo riječi iz objavljenih djela nego i iz običnog govora, ukoliko je pisac do njih mogao doći. Namjerno nije uvrstio u *Terminologiju* nazive sv. mjesta, svetaca, svetkovina, osim onih najznačajnijih. Izostavio je nazive kršćanskih pokreta, hereza i sl., ukoliko nisu baš usko povezani s hrvatskim narodom.

Termine je redao abecednim redom; donio im značenje i podrijetlo, označio da li su iz starijega ili novijeg vremena, da li su u upotrebi često ili rijetko, u kojeg se pisca javljaju, itd.

Što na kraju reći o knjizi o. J. Šetke?

Hrvatska kršćanska terminologija zatvorila je jednu veliku prazninu u hrvatskoj leksikografiji. U ovu je knjigu uložen golem trud, takav da se i sâm autor plašio pristupiti popunjavanju i proširivanju prvog izdanja. Sasvim je razumljivo da u njoj nećemo naći sve hrvatske kršćanske termine koji su od prvih početaka hrvatske pismenosti pa sve do naše najsvremenije teološke znanosti bilo gdje zabilježeni ili u narodnom govoru pronađeni, jer je to gotovo nemoguće, ali možemo biti potpuno zadovoljni dobivenim rezultatom.

Fremda pisac *Terminologije* nije išao za tim da stvori hrvatsku kršć. enciklopediju, ipak je ona može u mnogočemu zamijeniti, jer ovo djelo po obradi nekih pojmova nosi enciklopedijski karakter. Bit ćemo zadovoljni, listajući *Terminologiju*, kad uočimo da su neki pojmovi tako široko obrađeni da prije spadaju u kakvu raspravu negoli u običnu definiciju ili podatak o pojmu. Tako su obrađeni pojmovi: apostol, arhiđakon, brevijar, crkva, kapela, misa, misal, nedjelja, sedmica, slava stola, vikar, zavjet, žrtva, itd.

Šetkina *Terminologija* povećala je knjiga. Ima oko 370 str. Dvostupačni tisak daje knjizi bolju preglednost. Tehnički je odlično opremljena.

Možda bismo ipak kao zamjerku *Terminologiji* mogli spomenuti da je trebalo u *Uvodu* napomenuti da su pojedini termini ili pojedini oblici nekih termina kod naših vjernika nastali u nastojanju da im se oštrina ublaži, kao, npr., đavao-đatar-njatar, a neke grčke i latinske termine pobožni pisci nisu prevodili jer su se bojali da će u prijevodu biti nečedni, kao što imamo i danas slučaj da se za neke pojmove u medicini, ili u nekim traktatima kršćanske moralke, radije upotrebljavaju latinski negoli hrvatski izrazi.

Fremda autor naglašava da nije mogla biti dosljedno provedena akcentuacija i dužine na pojedinim riječima — uz ostale uzroke — i zbog tehničkih razloga, ipak ta činjenica smeta i krnji znanstvenu stranu djela. U naglašavanju vlada šarenilo: neki pojmovi imaju naglasak, a neki nemaju. Na naglašenim riječima nisu označene dužine pa to može dovesti do zabune. Pravilo o kvantitetu u hrvatskom jeziku kaže da se kvantitet ili količina sloga određuje dužinom ili kratkoćom njegova samoglasnika. Dugi i kratki samoglasnici mogu biti naglašeni i nenaglašeni. U književnom jeziku kratki samoglasnici mogu biti ispred i iza naglašenog

sloga, a dugi samoglasnici samo iza naglašenog,⁹ pa netko može zaključiti da su sve kratki slogovi i iza naglašenog sloga. Posebno se u ovomu mogu zbuniti stranci.

Pisac *Terminologije* za veliki dio pojmova navodi da ih je preuzeo iz Akademijina Rječnika.¹⁰ Kudikamo bi bilo bolje da je barem za naše starije hrvatske kršć. pojmove naveo i naše najstarije tekstove odakle su ovi termini uzeti. Tako bismo, npr., doznali da pojam *koludar* i *kaluđer* nalazimo u *Povaljskoj listini* koja je pisana mješavinom hrvatskog narodnog i crkvenoslavenskog jezika god. 1250. Za pojam *evanđelist*, npr., pogrešno je navedena starost bilježenja. Pisac navodi da potječe iz 15. st., a znamo da se spomenuti termin nalazi u najstarijem hrvatskom pisanom spomeniku *Bašćanskoj ploči* iz god. 1100. (*Da iže to poreče klni i Bog i 12 apostola i 4 evanđelisti...*) Za pojam *đavao* nalazimo u *Terminologiji* da su najstariji oblici: dijavol..., a od 15. st. dijavol, dijavao. Bilo bi nam draže da je autor zabilježio da u poznatoj pjesmi. *Svēt se konča* iz 14. st. nalazimo oblik djaval. Isto tako nije zabilježeno da uz riječ pūt imamo i oblik pult, odnosno plt u vrlo staroj *Šibenskoj molitvi*, koja se riječ nekoliko puta ponavlja. U *Terminologiju* bih uvrstio i vrlo staru sintagmu *pulk (plk) karstjanski*, također iz *Šibenske molitve: moli za nas i vas pulk karstjanski!* U *Šibenskoj molitvi* nalazimo, što u *Terminologiji* nije naznačeno, i riječ *rājan* (Gospoje, ti si otvorenje vrat rajnih vsih tvojih vērnh i želečih i devotih!) Za Gospu spomenuta molitva ima naziv *družbenica*, a *Terminologija* ovu riječ uopće ne bilježi. Uz pojam čovjek nije naveden hrvatski oblik *člověk*, kao što ima u hrv. srednjovjekovnoj pjesmi *Zač mi tužiš, duše*. Uz riječ država autor stavlja četiri značenja, a nema petog: vlast, moć, što nalazimo u doksološkoj formuli najstarijih tekstova (Gospodu našem... slava i država i čšt). Itd.

Unatoč spomenutim i njima sličnim propustima *Hrvatskoj kršćanskoj terminologiji* moramo dati visoku ocjenu, posebno kada se zna da je to prva i jedina knjiga ove vrste na hrvatskom jeziku. Šetkin je rad veliki doprinos hrvatskoj kulturi uopće.

Djelo kojim bi bila obuhvaćena cjelokupna nacionalna kršćanska terminologija, kao što je to naš slučaj, nije imao niti jedan kršćanski narod sve do izdanja prve knjige Šetkine *Terminologije*, tj. do 1940. god. Vjerojatno ni do danas nije popunjena ova praznina kako u malih tako i u velikih kršćanskih naroda. Sve pogreške i nedostatke moramo, dakle, promatrati s ovog gledišta. Mislim da će se autor ovog vrijednog djela složiti s izjavom popa Tomaša Petrinića iz ljeta Gospodnjeg 1503.: »Az jesam kako gredući po vrti prekrasni zbirajući najljepji cvit ali krasan vinac. I hoću da tomu momu sabiraniju bude ime cvet vsake mudrosti. I ako niko zgrišenje u tom je i mnju da ni prež njega i prošu onih ki budu tu čtali da naredu ili naprave moje zgrišenje njih mudrostiju.«

⁹ Brabec-Hraste-Živković, *Gramatika hrvatskosrp. jezika*, Zagreb, 1963, str. 17.—20.

¹⁰ *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, izdanje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1880.—1975.